

M E S O S Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi
The Journal of Interdisciplinary Medieval Studies

Papa III. Aleksandr'ın II. Kılıç Arslan'a Gönderdiği Mektup ve Sultan'ın Hristiyanlığı

Kabulü Meselesi: Mit mi Gerçek mi?

Yazar/Author: A. T. Özcan

Kaynak/Source: *Mesos: Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi*, I , 5-18.

Doi: 10.37223/mesos.2019.0

MESOS Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi içinde yayımlanan tüm yazılar kamunun kullanımına açıktır; serbestçe, ücretsiz biçimde, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin alınmaksızın okunabilir, kaynak gösterilmesi şartıyla indirilebilir, dağıtılabılır ve kullanılabilir.

**Papa III. Aleksandr'ın II. Kılıç Arslan'a Gönderdiği
Mektup ve Sultan'ın Hristiyanlığı Kabulü Meselesi:
Mit Mi Gerçek Mi?**

**The Letter of Pope Alexander III to Kiliç Arslan II and the
Issue of Sultan's Conversion to Christianity: a Myth or
Truth?**

Altay Tayfun Özcan*

---

* Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Kütahya/TÜRKİYE. altaytayfun.ozcan@dpu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-6409-9711>

Bu çalışma, 2016'da Konya'da gerçekleşen Uluslararası Selçuklular ve Haçlılar Sempozyumu'nda sunulmuş aynı başlıklı metnin gözden geçirilmiş hâlidir.

Özet

Haçlı Seferleri ve sonrasında ortaya çıkan siyasi ortam içerisinde İslam'dan Hristiyanlığ'a veya Hristiyanlık'tan İslam'a geçen kimselerle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Dinî doğruları bir kenara itecek olursak bu durum, iki toplum içerisinde "düşman" olarak görülen kültür ve medeniyete farklı bir perspektiften yaklaşıldığı yeni bir döneme işaret eder. Bu dönemin bir aktörü de II. Kılıç Arslan idi.

Papalık makamından Türkiye Selçuklu Sultanı'na gönderilen *Instructio Fidei Catholicae* (Katolik inancın öğretisi) başlıklı Latince mektupta geçen ifadeler, II. Kılıç Arslan'ın Papalığa Hristiyanlığı kabul etmek istediğine yönelik bir mektubu gönderdiğine işaret eder. Bununla birlikte Papalığın II. Kılıç Arslan'a gönderdiği cevap mektubunun aktarıldığı eserlerin hiçbirisinde II. Kılıç Arslan'ın metnine yer verilmez. Hatta bunun bir izini bile takip edebilmek mümkün değildir. Her ne kadar bazı eserlerde II. Kılıç Arslan'ın Hristiyanlığı kabul ettiğine ilişkin pek çok yorum ve değerlendirme yapılmışsa da bunların hemen hemen tamamının Papalık mektubundaki ifadelerin gölgesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Buna karşın II. Kılıç Arslan'ın Alman İmparatoru Frederik Barbarossa ile münasebetlerinde de Hristiyanlığı kabul etme meselesinin dile getirilmesi ilgi çekicidir. Papalık ile ilişkilerden bağımsız bir şekilde gelişen bu temasta ortak bir temanın bulunması, Papalığa gönderilen mektubun gerçek olup olmadığı sorununu daha da derinleştirmektedir.

Bu çalışmamızda, daha önce üzerinde yeterli seviyede durulmamış bu vesika ele alınacak ve II. Kılıç Arslan'ın Papalık ile münasebet kurup kurmadığı veya bu münasebetin onun Hristiyanlığı kabul etmek niyeti üzerinde şekillenip şekillenmediği sorgulanacaktır.

Anahtar kelimeler: II. Kılıç Arslan, Papalık, III. Aleksandr, İhtida.

Abstract

There have been a number of studies about people changing their religion both from Islam to Christianity and from Christianity to Islam in the political environment that appeared during the Crusades and the following period. Regardless of religious truths, this condition indicates a new period in which culture and civilization seen as "enemy" and thus approached from a different perspective by the two communities. Kilij Arslan II was one of the most important figure of that period.

The statements in the Latin letter named *Instructio Fidei Catholicae* (*Doktrine of Catholic Faith*) which was sent to Sultan Kilij Arslan II by Papacy indicates that the Sultan wanted to accept Christianity as his religion by sending a letter to Papacy even before. In spite of existence of this answering letter sent by Papacy to Kilij Arslan II, there is no any mention of the Kilij Arslan II' text regarding Papacy's letters. In fact, it is impossible the follow it's trace. Although there has been many comments and evaluations regarding Sultan Kilij Arslan's adoption of Christianity, it seems that, almost all of these comments and evaluations have been shaped under the shadow of the statements in the Papacies letter. Nevertheless, it is still interesting that the issue related to Kilij Arslan II's adoption of Christianity is mentioned in the context of his relations with the German Emperor Frederik Barbarossa. The existence of a common theme in this relationship, developed independent of Papacy, between the Sultan and Frederik makes the issue more complicated in terms of whether Kilij Arslan II sent the letter to Papacy or not.

In this study, the document in question which has not been focused on sufficiently will be handled and, in this context, whether Kilij Arslan II had a relation with Papacy or not will be discussed. And, if he had such a relationship with Papacy, the impact of this relationship on his intention to accept Christianity will also be questioned.

Keywords: Kilij Arslan II, Papacy, Alexander III, Conversion.

1095'te Haçlı Seferi'nin ilan edildiği Clermont Konsili toplandığında, Selçuklu ailesinden Süleyman ve Mansur'un idaresindeki Türkmen gücü Anadolu'da Sakarya'dan Denizli'ye kadar olan hattın doğusunda ciddi bir kuvvet olarak bulunuyor, İslam ve Hristiyan dünyasını birbirinden ayırmakla kalmayıp Doğu için adeta bir dalgakıran özelliği de gösteriyordu. I. Haçlı Seferi sırasında bu hattın aşıldığı doğrudur. Ancak bu, Anadolu'daki mevcut jeopolitik vaziyeti daha da doğuya Konya merkezli yeni bir hatta püskürtmekten başka bir netice vermedi. Dahası Selçuklu ailesi elde ettikleri tecrübeyle daha ciddi bir rakip hâline geldiler. Gerek 1101 Haçlı harekâtına, gerekse II. Haçlı Seferi'ne katılanların I. Haçlı Seferi'ne iştirak edenlerden çok daha büyük tehlikelerle karşı karşıya kalmalarının nedenlerinden birisi de şüphesiz buydu. Ancak tüm bu şiddetli mücadeleler, tarafların birbirleri hakkındaki bilgilerini ve bakış açılarını değiştiren bir etkileşimi de beraberinde getiriyordu. Daha hikâyenin hemen başında, I. Haçlı Seferi sırasında bile ortaya çıktığı görülen bu değişim III. Haçlı Seferi'nin gündeme gelmesi arifesinde radikal bir hâl almak üzereydi. Eskiden düşman olan bu iki cenah, şimdi Selahaddin Eyyubî'nin Selçukluları güney sınırlarında sıkıştırması, Latinleri de Ortadoğu'da tehdit etmesiyle yakınlaşmaya başlamıştı. Selçuklu elçilerinin 1179'da Kutsal Roma Germen İmparatorluğu sarayında ağır lanmaları, bizzat İmparatorun huzurunda Sultanları II. Kılıç Arslan'ın mektubunu okumaları, ihtimamla ağır lanmaları, I. Frederik'in buna nezaketle cevap vermesi ile daha başka hususlar bu dönüşümün ilk izleri olarak kaynaklarda kendisine yer bulmuştur¹. Diğer taraftan Papa III. Aleksandr'ın (1159-1181) Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a sunulmak üzere İngiliz asıllı bir din adamı olan Bloisli Peter'e yazdırdığı *Instructio Fidei Catholicae* (Katolik inancın öğretisi) ifadesiyle başlayan Latince bir mektup², Selçuklu Sultanı'nın müttefik cephesini daha da genişletmek üzere Papalığı da bu yapıya eklemek istediği şeklinde bir durumu ortaya koyar. Zira mektuptaki ifadeler, bu evrakın II. Kılıç Arslan'ın gönderdiği bir mektuba karşılık olarak yazıldığı izlenimini vermektedir.

Zamanın İslam-Hristiyanlık ilişkilerini yansıtmaları açısından büyük önem arz eden *Instructio Fidei Catholicae*'nin en dikkat çekici yönü II. Kılıç Arslan'ın Hristiyanlığı kabul etmek niyetinde olup, bu sebeple Papalığa başvuran bir

¹ "Ottonis de Sancto Blasio Chronica", *Scriptores Rerum Germanicarum in Usum Scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis Recusa*, Vol. XLVII, edidit A. Hofmeister, (Hannoverae et Lipsiae: 1912), 37. Söz konusu elçilik heyetinden kısaca *Annales Colonienses Maximi*'de de bahsedilir. Bununla birlikte ziyaret tarihi 1180 olarak kaydedilmiştir. Bk. "Annales Colonienses Maximi", *MGH, Scriptorum*, Tomus XVII, Edidit G. H. Pertz, Verlag Larl W. Hiersemann, (Hannoverae: 1925), 790.

² Petri Blesensis *Opera Omnia*, Vol. II, edidit I. A. Giles (Oxonii: 1847), (ad finem) XXI-XXXII; *Patrologiae Cursus Completus*, accurante J. P. Migne, Tomus CCVII (Parisina: 1855), 1069-1073 (Bundan sonra PCC). Doğrudan Papa III. Aleksandr'ın yazışmaları katalogunda yer almayan bu mektup, Bloisli Peter'in mektuplarının içerisinde yer almaktadır.

hükümdar olarak takdim edilmesinden ileri gelir. Papa III. Aleksandr'ın en yakın kardinallerinden birisi olan Boso'nun, eserinde Myriokephalon Zaferi'nden bahsetmesine ve Sultan'ı zeki ve başarılı bir hükümdar olarak değerlendirmesine³ bakıldığında Papalık için Sultan'ın başvurusu fevkalade önemli bir gelişmeydi. Böylesi bir sürecin olumlu bir şekilde neticelenmesi, Papalığın Hristiyan dünyasındaki saygınlığını artırmasından başka İslamın dalgakıranı özelliği arz eden bir coğrafyayı bir anda Haçlı Seferleri'nin hareket üssü haline de -en azından teorik olarak- dönüştürebilirdi. Bugünün penceresinden vaka bu denli önemli görünürken, Papa III. Aleksandr, Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a şu şekilde sesleniyordu:

*"Tanrı'nın hizmetkârlarının hizmetkârı Piskopos Aleksandr, Konya Sultanı'na (...) Mektuplarınızdan ve elçilerinizin güvenilir şekilde aktardığından bilgi sahibi olduk ki Hristiyanlığa geçmeyi arzu ediyorsunuz. Duyduğumuz kadarıyla Musa'nın Torah'ını, Isaia ve Jeremia'nın kehanetlerini, Paulus'un mektuplarını, aynı zamanda da Johannes ile Matthew'in İncillerini öğrenmişsiniz ve (Hristiyanlığı) tam olarak öğrenmek üzere size, bir bakıma bizim makamımızdan İsa'nın dinine mensup bir din adamı gönderilmesini rica ediyorsunuz"*⁴.

Bu sözleri Hristiyanlıkla ilgili genel birtakım bilgiler veren cümleler takip eder. İçerisine İncil'den pek çok alıntının dâhil edildiği bu mektup, İslam-Hristiyan ilişkileri bağlamında kuşkusuz ki son derece önemlidir. Zira bu belgede, Müslümanların Hristiyanlara yönelttikleri eleştirileri gündeme getirip bunlara ürettiği cevaplarla Hristiyanlığın İslam'a karşı savunusu özelliği göstermektedir. Billhassa teslis kavramı ile ilgili hususlara özenle değinilmesi dikkat çekicidir. Mesela mektubun bir yerinde Müslümanları kasıtlı "kâfirlerin" şöyle sordukları ifade edilir: "Eğer İsa Tanrı ise, nasıl ölmüştür? Eğer insan ise nasıl dirilmiştir?". Bu soruya "Gerçekte hem insandı ve hem de Tanrı idi. İnsandı çünkü ölmüştür, Tanrıdır çünkü dirilmiştir" cevabı verildikten sonra savunma uzar gider⁵. Bu içeriği ile mektup, söz konusu dönem İslam-Hristiyanlık ilişkilerindeki pek çok teolojik soruna dokunan ve cevaplar üreten bir vesika hüviyetine sahiptir. Ancak mektup bu özelliği bir tarafa pek çok soruna da sahiptir.

³ "Alexander III Vita, A Bosone cardinali conscripta", *Pontificum Romanorum qui Fuerunt inde ab Exeunte Saeculo IX usque ad finem saeculi XIII Vitae ab Aequalibus Conscriptae*, edidit I. M. Watterich, Tom II (Lipsiae: 1862), 434-435.

⁴ *Alexander episcopus serous servorum Dei, Soldano Iconii (...) Ex litteris tuis et nuntiorum tuorum fideli relatione cognovimus quod in votis habeas ad Christum converti, cumque jam receperis ut audivimus Pentateuchum Moysi prophetiam Isaiae et Jeremiae Pauli etim Epistolas atque Joannis Evangelium et Matthaei, postulas tibi mitti virum aliquem orthodoxum, per quem in lege Christi quasi vice nostra plenius instruaris*. Bk. Petri Blesensis, *Opera Omnia*, XXI; PCC, 1069.

⁵ PCC, 1076.

II. Kılıç Arslan'ın gönderdiği ifade edilen bu mektubun bir kopyasının paylaşıldığı veya mektubun muhtevasını gösteren bir kronik kaydı bulunmadığı için yöneltmemiz gereken pek çok soru için tek bir kaynağa, sadece *Instructio Fidei Catholicae*'ye mahkûm durumdayız. Buna mukabil metin, pek çok soruyu karşılamak noktasında yetersizdir. Mesela II. Kılıç Arslan'ın Papalığa gönderdiği belirtilen mektup ne zaman kaleme alınmıştır, bu mektubu taşıyan elçiler kimlerdir, etnik ve dinî durumları nedir türünden sorular yanıtsız kalan sualler arasında öne çıkar. Dahası, *Instructio Fidei Catholicae*'nin sonunda ne zaman kaleme alındığını gösteren bir tarih bile bulunmaz. Papa'nın gönderdiği mektuba ilk değinen kaynak yazarı Parisli Matthew (ö. 1259), bunu *Chronica Maiora* adlı eserinin 1169 kayıtları içerisine yerleştirmesine⁶ ve daha sonraki yazarların da bu tarihi tekrarlamalarına bakıldığında⁷ mesele çözülmüş gibidir. Ancak E. S. Cohn'un incelediği mektup kopyalarından birisi üzerine düşülmüş kırmızı renkte bir not bu kronolojiyi değiştirebilecek önemli ipuçları verir.

1948'de Jean Leclercq tarafından da tetkik edilen XIII. yüzyılın ikinci yarısına ait bu kopyada şu ifade yer alır: “Bu mektubu Papa III. Aleksandr, divanda bulunduğum sırada kısmen Hristiyanlık inancını kabul eden ve bunu mükemmel derecede öğrenmeyi talep eden Ychonis Sultanı'na (=Konya Sultanı/Selçuklu Sultanı) gönderdi”⁸. E. S. Cohn, Papa'nın mektubunu kaleme alan Bloisli Peter'in 1169'da Roma'ya uğramasını ihtimal dâhilinde görerek bu ifadeyi 1169'e tarihlemiştir⁹. Ancak bu tarihte Peter gerçekten Roma'ya gitmiş olsaydı bile Papa III. Aleksandr'ı burada bulabilmesi mümkün değildi. Zira III. Aleksandr 1169'da I. Frederik ile giriştiği mücadelenin neticesinde Roma'yı terk ederek yerleştiği Benevento'daki ikinci yılını geçiriyordu ve yeniden Roma'ya gelmesi için önünde uzun bir zaman

⁶ Matthaedi Parisiensis, *Chronica Maiora*, Edited by H. R. Luard, Vol. II, (London: Kraus Reprint Ltd, 1964), 250-260. Parisli Matthew'in söz konusu mektubu Wendoverli Roger'in kroniğine sonradan ilave edilmesine ilişkin bk. *Roger of Wendover's Flowers of History*, Translated from Latin by J. A. Giles, Vol. I, (London: 1849), 566.

⁷ Mesela bk. Caesaris S. R. E. Card. Baronii, *Annales Ecclesiastici*, Tomus Nonusdecimus, ed. Theiner, (Parisii: Ex Typis Consociationis Sancti Pauli, 1880), 343; M. Manitius, *Geschichte der Lateinischen Literatur des Mittelalters*, Dritter Band (München: Verlag C. H. Beck, 2005), 296. Daha geç dönem yazarlarından Robert Bellarmine (1542-1621) ise II. Kılıç Arslan'a gönderilen mektubu Bloisli Peter'in Sicilya'da bulunduğu 1167'ye tarihlemektedir. Bk. Roberto Bellarmino, *Operum*, Tomus Septimus (Venetiis: 1738), 399.

⁸ *Hanc epistulam misit Alexander papa tercius dum essem in curia eius soldano ychonis*. Bk. J. Leclercq, “Le genre épistolaire au Moyen Age”, *Revue du Moyen Age* 2/1948: 67'den alıntılan M. R. Tessera, “Alessandro III e l'Enigma della Instructio Fidei al Sultano di Iconio”, *Fedi a confronto: Ebrei, Christiani e musulmani fra X e XIII secolo*, ed. S. Ensini, (Florence: 2006), 180/8. dn. E. S. Cohn, “The Manuscript Evidence for the Letters of Peter of Blois”, *The English Historical Review* 41/161, 1926: 59. Öte yandan Miriam Rita Tessera, burada geçen *kuria* tabirinin III. Lateran konsilini ifade etmek üzere kullanıldığını belirtir. Biz *kuria* kelimesinin burada Roma'yı ifade etmek üzere kullanıldığını düşünüyoruz.

⁹ Cohn, “The Manuscript Evidence”, 60.

bulunuyordu¹⁰. Öte yandan Peter'in Roma'da boy gösterdiğine dair tek delil 1179'daki III. Lateran Konsili'ne iştiraki ile ilgilidir¹¹. Bu husus, kırmızı mürekkepli izahın 1179 yılı ile ilgili olduğunu, dolayısıyla Papa III. Aleksandr'ın II. Kılıç Arslan'a gönderdiği mektubun 1179'da kaleme alındığını göstermektedir.

Instructio Fidei Catholicae'nin tarihinin saptanması, elbette mektubun siyasi tarih içerisinde bir yere konması noktasında önemlidir. Ancak burada esas üzerinde yoğunlaşmamız gereken husus, mektubun kaleme alınmasının "neden"inden çok birbirine aykırı şu iki sorudur:

1. "Sadece *Instructio Fidei Catholicae*'deki ifadelerle bakarak II. Kılıç Arslan'ın Papalığa bir mektup gönderdiğine inanmalı mıyız?"
2. "II. Kılıç Arslan'ın mektubundan bir izin bulunmamasından ötürü *Instructio Fidei Catholicae*'nin gerçekte var olmayan, hayalî bir mektuba verilmiş bir cevap olarak mı görmeliyiz?"

Instructio Fidei Catholicae'ye temas eden bilim adamlarının bu iki yaklaşımdan ilkinin kabul ettikleri ve bu yaklaşımın genel bir kabule dönüştüğü görülmektedir. Mesela Benjamin Kedar, Iben Fonnesberg-Schmidt, F. Özden Mercan ve son olarak bu konuda kapsamlı bir inceleme kaleme almış olan Miriam Rita Tessera, Papa'nın mektubunun II. Kılıç Arslan tarafından gönderilen mektuba bir karşılık olarak kaleme alındığını ifade etmişlerdir¹². Yine yazarlar bu kabul ile ilgili mantıkî önermelerde de bulunmuşlardır. Mesela Joan Dale Hei, Konya'da bulunan Katoliklerden ötürü II. Kılıç Arslan'ın Katolikliğe aşına olduğu ve Papalıkla kurduğu temasın da Hristiyanlıkla ilgili bilgilerini artırmak ile ilgili olduğunu ifade etmiştir¹³. Bu görüş sahiplerinin sayısını daha da artırmak mümkündür¹⁴. Ancak bilim insanlarının bu kanaatlerini ortaya koyarken bunu ek

---

¹⁰ A. J. Duggan, "Alexander ille meus: The Papacy of Alexander III", *Pope Alexander III (1159-1181) the Art of Survival*, eds. P. D. Clarke and A. J. Duggan, (Burlington: Ashgate Publishing 2012), 24; J. Johrendt, "The Empire and the Schism", *Pope Alexander III (1159-1181) the Art of Survival*, eds. P. D. Clarke and A. J. Duggan, (Burlington: Ashgate Publishing 2012), 117.

¹¹ J. C. Tate, "The Third Lateran Council and the Ius Patronatus in England", *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law*, eds. P. Erdö and Sz. Anzelm Szuromi (Vaticano: Bibliotheca Apostolica Vaticana 2010), 594/ 25. dn. (Bu çalışmayı tarafıma gönderen Joshua C. Tate'ye teşekkür ederim); Tessera, "Alessandro III", 181-182.

¹² B. Z. Kedar, *Crusade and Mission European Approaches Toward the Muslims*, (Princeton: Princeton University Press 1988), 93; I. Fonnesberg-Schmidt, *The Popes and the Baltic Crusades 1147-1254* (Leiden: Brill Publishing 2007), 57; F. Özden Mercan, "Constructing a Self-Image in the Image of Other Pope Pius II's Letter to Sultan Mehmet II", *Practices of Coexistence Constructions of the Other in Early Modern Perceptions*, ed. M.D. Birbaum and M. Sebök, (Budapest and New York: Ceu Press, 2017), 78. (Bu makalenin varlığını bana haber veren hakeme teşekkür ederim); Tessera, "Alessandro III", 178.

¹³ J. Dale Hei, *Pope Alexander III and the East*, Doktora Tezi (New York: New York University 1969), 86.

¹⁴ Tespit edebildiğimiz kadarı ile sadece C. Cahen II. Kılıç Arslan'ın Papalığa mektup göndermiş olabileceğini şüphe ile karşılamıştır: "Kılıç Arslan II'nin belki, Keçhüsrev'in ise kesinlikle kısa bir süre için zamanlarının Papaları ile mektuplaşmış olmaları tamamen siyasal nedenlere dayanmaktadır" Bk. C. Cahen,

delillerle destekleyemedikleri -Mercan'ın St. Blasiolu Otto'nun kaydından hareket eden çıkarımı hariç¹⁵- ve sadece *Instructio Fidei Catholicae*'deki beyana bağlı kaldıkları görülür. Ancak aslına bakılacak olunursa *Instructio Fidei Catholicae*'de II. Kılıç Arslan'ın Papalığa mektup göndermiş olabileceğini dolaylı olarak destekleyen iki çağdaş kaynak vardır.

Instructio Fidei Catholicae'de II. Kılıç Arslan ile ilgili ayrıntıları destekleyen kayıtlardan ilki Lübeckli Arnold'un *Chronica Slavorum* (Slavların Tarihi) adlı eserinde 1172'de hac yolculuğundan dönen¹⁶ Arslan Heinrich'in II. Kılıç Arslan'ı ziyareti ile ilgili anlatıda yer alır. Aksaray veya Akçaşehir'de gerçekleşen görüşmeleri nakleden Arnold, İsa'nın doğumu ile ilgili olarak II. Kılıç Arslan'ın "İlk insanı çamurdan biçimlendiren Tanrı'nın, eğer isterse tertemiz bir bakirenin vücudunu elde etmesine inanmak zor değildir"¹⁷ şeklinde bir beyanda bulunduğunu ifade eder. Ardından, bu sözlerin İslam'a ters düşmediğini bilemeyerek Sultan'ı sapkın bir Hristiyan tarikat olan Nikolaistlere¹⁸ mensup bir kişi olarak takdim edip akabinde bunu şu kanaati ile ilişkilendirir: "Musa'nın kitaplarını dinlemiş ve buradan ilk insanın nasıl şekillendiği hususunu okumuştur". II. Kılıç Arslan'ın Musa Peygamber'in kitaplarını okumuş olduğunun hem seyahate katılan kimselerin gözlemlerinin ortaya konduğu bir kronikte hem de *Instructio Fidei Catholicae*'de ifade edilmesi dikkate şayan bir ortaklıktır. Ayrıntıya girmeden bakıldığında bu iki kayıt birbirini destekler gibi görünmektedir. Bununla birlikte iki kayda biraz daha yoğunlaştığımızda, ikisinin arasında temel bir farkın bulunduğunu görmemek mümkün değildir. O da Arnold'un eserinde II. Kılıç Arslan'ın Musa Peygamber'in kitaplarını okuduğu 1172'de seyahate katılan kimselerin yahut kendisinin bir yorumu olarak belirtilirken, *Instructio Fidei Catholicae*'de bu bilgi doğrudan Papalığa ulaşan mektubun içindeki bir ifade olarak sunulur.

Papa III. Aleksandr'ın *Instructio Fidei Catholicae* başlıklı mektubu ile paralellik gösteren bir diğer kayıt, II. Kılıç Arslan'ın Kutsal Roma Germen

---

Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, çev. Y. Moran, (İstanbul: E yay., 1979), 213 (Bu bilgiyi bana hatırlatan ismini bilmediğim hakeme teşekkür ederim).

¹⁵ Mercan, "Constructing a Self-Image", 78.

¹⁶ Onun hac yolculuğuna giriştiği sene ve maksadına dair bk. E. Joranson, "The Palestine Pilgrimage of Henry the Lion", *Medieval and Historiographical Essays in Honor of James Westfall Thompson*, Eds. J. L. Cate and E.N. Anderson (Chicago-Illionis: University of Chicago Press 1938), 146, 147, 156-158, 168, 189, 190, 207, 208, 218; A. T. Özcan, "Lübeckli Arnold'un *Chronica Slavorum* Adlı Eserinde Arslan Heinrich'in II. Kılıç Arslan'ı Ziyareti (1173) Bahsi ve Kayıtlarının Bazı Sorunları Üzerine", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1/2016: 191-216.

¹⁷ *Non est, ait, difficile ad credendum quod Deus quando voluit de immaculata virgine carnem assumpsit qui hominem primum de limo terre plasmavit*. Bk. Arnoldi, "Chronica Slavorum", *Monumenta Germaniae Historica*, Scriptorum, Tomus XXI, ed. G.H. Pertz (Hannoverae: 1869), 122; Özcan, "Lübeckli Arnold", 207.

¹⁸ Bu tarikat ile ilgili olarak bk. M. Goguel, "Les Nicolaites", *Revue de l'histoire des religions*, 115/1937: 5-36; A. von Harnack, "The Sect of the Nicolaitans and Nicolaus, the Deacon in Jerusalem", *The Journal of Religion*, 3/4, 1923: 413-422.

İmparatoru I. Frederik ile -tam da Papalık mektubu ile aynı yıl- 1179'da kurduğu ilişkilere dair Saint Blasiolu Otto'nun *Chronica*'sında yer alır. Burada II. Kılıç Arslan'ın I. Frederik'e bir elçilik heyeti göndererek oğullarından biri ile Alman İmparatoru'nun kızlarından biri arasında evlilik ilişkisi kurulmasını teklif ettiği, İmparatorun bu izdivaca izin vermesi durumunda Sultan'ın halkı ile birlikte Hristiyanlığa geçmeye söz verdiği belirtilir: "Eğer İmparatorun kızını elde ederse halkı ile birlikte Hristiyan olacağına kendiliğinden söz verdi"¹⁹. Bu kayıt, Papalık tarafından kaleme alınan mektuptaki "Mektuplarımızdan ve elçilerinizin güven içerisinde aktardıklarından bilgi sahibi olduk ki Hristiyanlığa geçmeyi arzu ediyorsunuz" ifadesine tam bir uyum gösterir. Buna mukabil derinlemesine bakıldığında iki kayıt arasında da iki ciddi fark bulunur. Birincisi *Instructio Fidei Catholicae*'de II. Kılıç Arslan herhangi bir şart öne sürmeden doğrudan Hristiyanlığa ihtida etmeyi arzu eden bir hükümdar olarak takdim edilirken, Otto'nun kroniğinde II. Kılıç Arslan'ın Hristiyanlığa geçmeyi bir şarta bağladığı görülür. Bir diğer farklılık ise I. Frederik ile yazışmasında Sultan'ın, ihtida teklifine halkını da dâhil ederken Papalık mektubunda sadece şahsi bir ihtida arzusu dile getirilir.

Arnold ve Otto'nun eserlerindeki kayıtlar ile *Instructio Fidei Catholicae*'deki ifadelerin II. Kılıç Arslan'ın dini durumu ile ilgili hususlarda uyuşmasından hareketle, bu uyumu birbirinden bağımsız metinlerin aynı gerçek üzerinde buluşmalarına mı bağlamalıyız, yoksa 1179'da kaleme alınan *Instructio Fidei Catholicae*'nin bu metinlerdeki bilgilerden veya bunların dedikodularından hareket edilerek oluşturulduğunu mu düşünmeliyiz? Bence bu meseleyi çözümlerken üzerinde asıl odaklanılması gereken vaka, II. Kılıç Arslan'ın elçilik heyetinin Papalığın huzuruna gelmesi gibi tüm zamanlar için fevkalade bir hadisenin hiçbir kaynakta yer bulmaması ve Sultan'ın mektubu ile ilgili hiçbir detayın yahut en ufak bir izin zamanın kroniklerine geçmemiş olmasıdır. Bu sessizliği ne ile izah etmek gerekir? Kronik yazarlarının II. Kılıç Arslan'ın Papalık ile kurduğu ilişkilerin gizlenmesi yönünde bir ortak tavır sergilemelerine mi? Ancak böyle bir diyalogun var olabileceği bir ortamı düşünsek bile Papalığın yanında yer alan İngiltere ve Fransa'da kaleme alınan eserlerde bile bu temasa dair bir bilgi geçmemiştir. Dolayısıyla bizim görüşümüze göre Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın elçilerinin Papalığı ziyaretinin kayda geçirilmemesini, Selçuklu Sultanı'nın mektubundan bahsedilmemesini *Instructio Fidei Catholicae* gerçekte var olmayan bir mektuba verilmiş bir cevap mektubu olması ile ilgili görmekten başka bir mantıkî yaklaşım bulunmamaktadır. Öyle görünüyor ki II. Kılıç Arslan ile I. Frederik arasında, Selahaddin Eyyubi tehdidi ve tehlikesine karşı başlayan

---

¹⁹ *Anno dominice incarnationis MCLXXIX soldanus rex Iconii misis ad Fridricum Imperatorem legatis quamvis paganus cum suis omnibus fedus cum eo pepigit filiamque eius matrimonio sibi coniungi postulavit ac se Christianum cum sua gente fieri si adipisceretur imperatoris filiam, sponte promisit.* Bk. "Ottonis de Sancto Blasio *Chronica*", 37.

yakınlaşmada Papalığın muhatap alınmaması, III. Aleksandr ve yakın çevresi tarafından haklı olarak bir prestij kaybı olarak değerlendirilmiştir. Bilhassa da temaslardaki dini yön, yani II. Kılıç Arslan'ın -diplomatik de olsa- I. Frederik'e aileleri arasında bir izdivacın gerçekleşmesi durumunda halkı ile birlikte Hristiyanlığı kabul edeceğine ilişkin vaadi, Katolik Hristiyanlığın başı olan Papalık için gerçekten büyük bir prestij kaybıydı. Zira Doğulu bir Müslüman hükümdar ihtida etmek konusunda Katolik Hristiyanlığın başındaki Papalığı değil, bir İmparatoru muhatap alıyordu. Daha önceki yıllarda Kutsal Roma German İmparatorları ile egemenlik mücadelesine girmiş ve bundan zaferle ayrılmış olan Papalık, kendisinin içinde bulunmadığı bu görüşmelerin kendisinin tanınmaması demek olduğunu çok iyi biliyordu²⁰. Böylesi bir gelişme o dönemler için büyük bir devrim sayılabilirdi ve Papalık hiç de böylesi bir devrime sessiz kalamazdı. İşte bu şartlar altında Papalık, durumu ancak II. Kılıç Arslan'ın kendilerine de bir mektup yolladığını gösterecek bir belge ortaya koyarak giderebilirdi. *Instructio Fidei Catholicae* işte bu ortamın bir ürünü olarak Papalığın izzeti şerefini korumak üzere kaleme alınmış bir prestij mektubuydu. Mektubun bir uzmanlık eseri olduğu açıktır. Nitekim onu kaleme alan Bloisli Peter gerek II. Kılıç Arslan'ı ziyaret eden Arslan Heinrich gibi kimselerin gözlemleri veya daha doğrusu tevatürlerinden ve gerekse de I. Frederik'in huzuruna çıkan Selçuklu elçileri ile ilgili haberleri bir kaynak olarak kullanmış ve bu şekilde *Instructio Fidei Catholicae*'yi meydana çıkarmıştı. *Instructio Fidei Catholicae* ile diğer kaynaklar arasındaki uyum da bununla ilgiliydi. Ancak işin başında bulunan kişi Bloisli Peter değil, Papa III. Aleksandr'dı. Ancak, bu mektup onun bu alandaki ilk deneyimi değildi.²¹

Papa III. Aleksandr'ın *Instructio Fidei Catholicae*'yi ürettirmesi, onun diplomatik alanda sergilediği "beceri"nin sadece bir örneğiydi. Nitekim daha önce köşeye sıkıştığı sırada çeşitli devletlere gönderdiği mektuplarında gerçeği yansıtmayan ifadeler kullanmaktan kaçınmıyordu²². Ancak bundan daha önemlisi,

---

²⁰ Papalığın geçmişteki egemenlik mücadelesi ile ilgili olarak bk. Z. N. Brooke, "Gregory VII and the First Contest Between Empire and Papacy", *The Cambridge Medieval History*, Vol. V, eds. J. R. Tanner and C. W. Previte-Orton and Z. N. Brooke, (New York: Cambridge University Press, 1926), 51-111.

²¹ 2016'da Konya'da gerçekleşen Uluslararası Selçuklular ve Haçlılar Sempozyumu'nda bu makalenin ön incelemesini tebliğ olarak sunarken *Instructio Fidei Catholicae*'nin gerçekten de II. Kılıç Arslan'dan gelen bir mektuba karşılık olarak kaleme alındığı yargısında bulunmuştum. Daha sonraki bir makalemde de II. Kılıç Arslan'ın dış bağlantılarından bahsederken bu yargıya dayanarak Sultan'ın Papalıkla da temas kurduğunu belirtmiştim. Ancak şimdi bu çalışma ile söz konusu yargımı düzeltilmiş oluyorum. İlgili yargı için bk. Özcan, "Lübeckli Arnold'un Chronica Slavorum Adlı Eserinde Arslan Heinrich'in II. Kılıç Arslan'ı Ziyareti", s.194.

²² Mesela Pavia toplantısında Romalı din adamlarının IV. Viktor'un yanında yer aldıkları kesin bir gerçeklik iken o, yazdırdığı bir mektupta tam tersini iddia edebiliyordu. Öte yandan Papa III. Aleksandr, Fransa Kralı Louis'ye yazdığı mektubunda Doğu Roma İmparatoru Manuel'in kendisini meşru Papa olarak tanıdığını belirtmektedir. Boso'nun Aleksandr biyografisinde de benzer bir iddia vardır. Ancak bu görüşünü doğrulayabilecek bir veri bulunmamaktadır. Söz konusu ifadeler, konunun uzmanlarınca Papa III. Aleksandr'ın konumunun hassas bir vaziyette bulunmasına yorulmuştur. Bk. J.

Instructio Fidei Catholicae'nin kaleme alınmasından sadece iki yıl önce, 1177'de yine Almanya merkezli sahte haberlere uyararak, gerçekte var olmayan Doğulu Hristiyan Papaz Johannes'e de bir mektup yazdırmıştı. Bu mektup esasen, Papa III. Aleksandr'ın kendisine gönderilmemiş bir mektuba cevap yazarak diplomatik etiğin dışında bir politik anlayışa sahip olduğunu gösterir²³. *Instructio Fidei Catholicae*, III. Aleksandr'ın takındığı bu tutumun ikinci bir örneği olarak kendisini gösterir. Onun bu tür bir diplomatik "beceri" ortaya koymakla yeni bir moda yarattığını söylemek bizim için acelecilik olur. Ancak -herhalde bundan üç asır sonra- XV. yüzyılda Avrupa'da elden ele dolaşacak Sultan Morbissanus ve Fatih Sultan Mehmet'in ağzından yazılan sahte mektupların²⁴ kaleme alınmasına giden süreçte Papa III. Aleksandr *Instructio Fidei Catholicae* ve Rahip Johannes'e hitaben yazdırdığı mektuplar bir tarihî tecrübeydi ve XV. yüzyıldaki mektupların öncülleri idi. III. Aleksandr'ın kendisine gönderilmemiş mektuplara yazdığı cevap yazıları ile sağlamaya çalıştığı prestij, XV. yüzyılda doğrudan sahte mektupların üretilmesi ile devam edecekti.

Doran, "'At last we reached the port of salvation' The Roman Contest of the Schism of 1159", *Pope Alexander III (1159-1181) the Art of Survival*, eds. P. D. Clarke and A. J. Duggan, (Burlington: Ashgate Publishing 2012), 72, 73; J. Harris and D. Tolstoy, "Alexander III and Byzantium", *Pope Alexander III (1159-1181) the Art of Survival*, eds. P. D. Clarke and A. J. Duggan, (Burlington: Ashgate Publishing 2012), 301, 302.

²³ F. Zarncke, *Der Priester Johannes*, (Leipzig: 1879), 941-944. Ayrıca bk. C.E. Nowell, "The Historical Prester John", *Speculum*, 28/3, 1953, 444-445; A. Kurt, "The Search for Prester John, a Projected Crusade and the Eroding Prestige of Ethiopian Kings, c.1200-c.1540", *Journal of Medieval History*, 39/2, 2013, 301.

²⁴ Söz konusu mektuplar için bk. M. Meserve, *Türk, Türkçesi* M. T. Akad, (İstanbul: April yay., 2011), 74-83. F. Özden Mercan'ın bu konudaki incelemeleri yetkindir. Bk. F. Özden Mercan, *Constructing a Self-Image in the Image of Other Political and Religious Interpretations of Pope Pius II's Letter to Mehmed II (1461)*, Yüksek Lisans Tezi (Budapest: Central European University, 2008); F. Özden Mercan, "Constructing a Self-Image", 71-102.

KAYNAKÇA

Ana Kaynaklar

“Alexander III Vita, A Bosone cardinali conscripta”, *Pontificum Romanorum qui Fuerunt inde ab Exeunte Saeculo IX usque ad finem saeculi XIII Vitae ab Aequalibus Conscriptae*, Tom II, ed. I. M. Watterich, (Lipsiae: 1862), 377-451.

“Annales Colonienses Maximi”, *MGH, Scriptorum*, Tomus XVII, Ed. G. H. Pertz, Verlag Larl W. Hiersemann, (Hannoverae: 1925), 723-847.

Caesaris S. R.E. Card. Baronii, *Annales Ecclesiastici*, Tomus Nonusdecimus, ed. Theiner (Parisiis: Ex Typis Consociationis Sancti Pauli 1880).

Matthaei Parisiensis, *Chronica Maiora*, Vol. II, edited by H. R. Luard, (London: Kraus Reprint Ltd. 1964).

“Ottonis de Sancto Blasio Chronica”, *Scriptores Rerum Germanicarum in Usus Scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis Recusa*, Vol. XLVII, ed. A. Hofmeister (Hannoverae et Lipsiae: 1912).

Patrologiae Cursus Completus, Tomus CCVII, accurante J. P. Migne, (Parisina: 1855).

Petri Blesensis *Opera Omnia*, Vol. II, ed. I. A. Giles (Oxonii: 1847), (ad finem) XXI-XXXII.

Roberto Bellarmino, *Operum*, Tomus Septimus (Venetiis: 1738).

Zarncke, F., *Der Priester Johannes* (Leipzig: 1879).

Tetkikler

Brooke, Z. N., “Gregory VII and the First Contest Between Empire and Papacy”, *The Cambridge Medieval History*, Vol. V, eds. J.R. Tanner and C. W. Previte-Orton and Z. N. Brooke, (New York 1926), 51-111.

Cahen, C., *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Y. Moran, (İstanbul: E yay., 1979).

Cohn, E.S., “The Manuscript Evidence for the Letters of Peter of Blois”, *The English Historical Review*, 41/161, 1926: 43-60.

Doran, J., “‘At last we reached the port of salvation’ The Roman Contest of the Schism of 1159”, *Pope Alexander III (1159-1181) the Art of Survival*, eds. P. D. Clarke and A. J. Duggan, (Burlington: Ashgate Publishing 2012), 51-98.

Duggan, A. J., “Alexander ille meus: The Papacy of Alexander III”, *Pope Alexander III (1159-1181) the Art of Survival*, eds. P. D. Clarke and A. J. Duggan, (Burlington: Ashgate Publishing 2012), 13-49.

Fonnesberg-Schmidt, I., *The Popes and the Baltic Crusades 1147-1254* (Leiden: Brill Publishing 2007).

Goguel, M., “Les Nicolaites”, *Revue de l'histoire des religions*, 115/1937: 5-36.

Harnack, A. von, “The Sect of the Nicolaitans and Nicolaus, the Deacon in Jerusalem”, *The Journal of Religion*, 3/4, 1923, 413-422.

Harris J. and Tolstoy, D., "Alexander III and Byzantium", *Pope Alexander III (1159-1181) the Art of Survival*, eds. P. D. Clarke and A. J. Duggan, (Burlington: Ashgate Publishing 2012), 301-313.

Hei, J. D., *Pope Alexander III and the East*, Doktora Tezi (New York: New York University 1969).

Jackson, P., "The Letter of Prester John", *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, Vol. IV, eds. D. Thomas and A. Mallett (Leiden: Brill Publishing 2012) 118-123.

Johrendt, J., "The Empire and the Schism", *Pope Alexander III (1159-1181) the Art of Survival*, eds. P. D. Clarke and A. J. Duggan, (Burlington: Ashgate Publishing 2012), 99-126.

Joranson, E., "The Palestine Pilgrimage of Henry the Lion", *Medieval and Historiographical Essays in Honor of James Westfall Thompson*, Eds. J. L. Cate and E. N. Anderson (Chicago-Illinois: University of Chicago Press 1938), 146-225.

Kedar, B. Z., *Crusade and Mission European Approaches Toward the Muslims*, (Princeton: Princeton University Press 1988).

Kurt, A., "The Search for Prester John, a Projected Crusade and the Eroding Prestige of Ethiopian Kings, c.1200-c.1540", *Journal of Medieval History*, 39/2, 2013: 297-320.

Manitius, M. *Geschichte der Lateinischen Literatur des Mittelalters*, Dritter Band (München: Verlag C. H. Beck, 2005).

Meserve, M., *Türk, Türkçesi* M. T. Akad, (İstanbul: April yay., 2011).

Nowell, C. E., "The Historical Prester John", *Speculum*, 28/3, 1953: 435-445.

Özcan, A. T., "Lübeckli Arnold'un Chronica Slavorum Adlı Eserinde Arslan Heinrich'in II. Kılıç Arslan'ı Ziyareti (1173) Bahsi ve Kayıtlarının Bazı Sorunları Üzerine", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1/2016: 191-216.

Özden Mercan, F., "Constructing a Self-Image in the Image of Other Pope Pius II's Letter to Sultan Mehmet II", *Practices of Coexistence Constructions of the Other in Early Modern Perceptions*, ed. M. D. Birnbaum and M. Sebök, (Budapest and New York: Ceu Press, 2017), 71-202.

Özden Mercan, F., *Constructing a Self-Image in the Image of Other Political and Religious Interpretations of Pope Pius II's Letter to Mehmed II (1461)*, Yüksek Lisans Tezi (Budapest: Central European University, 2008).

Tate, J. C., "The Third Lateran Council and the Ius Patronatus in England", *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law*, eds. P. Erdö and Sz. Anzelm Szuromi (Vaticano: Bibliotheca Apostolica Vaticana 2010), 589-600.

Papa III. Aleksandr'ın II. Kılıç Arslan'a Gönderdiği Mektup

Tessera, M. R., "Alessandro III e l'Enigma della *Instructio Fidei* al Sultano di Iconio", *Fedi a confronto: Ebrei, Christiani e musulmani fra X e XIII secolo*, ed. S. Ensini, (Florence: 2006), 177-192.

EK-1

Resim 1. Papa III. Aleksandr'ın Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a gönderdiği mektubun daha sonraki döneme ait el yazması kopyalarından biri.
http://bilder.manuscripta-mediaevalia.de/bilder/hs-bilder/k/hs_b_tlf638_160.jpg
Erişim Tarihi: 20.10.2015.